

POLARIZACIJA LIRSKOG JUNAKA U POEZIJI PALJA BOHUŠA

vićazoslav hronjec

Jedan od tvoraca poetike iz prve generacije savremenih slovačkih pesnika u Vojvodini, bio je Paljo Bohuš (1921). Svoje prve pesme počeo je da objavljuje tri godine posle prvog modernog pesnika, u ovoj poeziji, Juraja Mučajića (1919—1945) i skoro da je već samo to bilo dovoljno da se u njima ne oseće čak ni tragovi one grčevite borbe za savladavanje takvih pesničkih struktura, za koje se morao boriti njegov prethodnik. Kad je Bohuš počeo da piše, ta borba, istina, još nije bila završena, ali već samim tim što njegovo delo nije nastalo na samom početku ove poezije, nije morao, kao Mučajić, da se probija i luta kroz bespuća pesnički nesavladane realnosti naše sredine. Bohušu je ostalo da dovršava ono što Mučajić nije stigao da uobliči i zato je, već na samom početku, stekao određeno osećanje životne ravnoteže, tako karakteristično za ljude koji ne sagorevaju odjednom. U celokupnom njegovom delu, pa i u njegovim revolucionarnim stihovima, prevladaju moltski, ali produbljujući tonovi koji ne svodeće samo o zrelosti poetike generacije, nego su i usmereni ka njenoj gnoseološkoj suštini. Danas, poetiku ova dva autora osećamo skoro kao delo istog pesnika: Mučajić ju je stvorio, a Bohuš dovršio tako što ju je neotički produbio.

Već u njegovoj prvoj knjizi stihova *Život i brazde* (*Život a brazdy*, 1943), doslednije nego u Mučajićevoj zbirci *Raspricano srce* (*Rozvravené srdce*, 1942), podignute su na viši stepen poetske realnosti epohalne, dakle, objektivno determinisane datosti ove sredine na taj način što su propuštene kroz gušće filtere preosetljivog pesničkog subjekta. U dvema ciklusima ove zbirke (*Moj život i Brazde*) date su dve varijante istog lirskog junaka koje prevazilaze okvir knjige, i u novijem Bohušovom stvaralaštvu uspostavljaju posebnu vrstu dijalektičke napetosti (analogne napetosti između strukturalne celine i njenih delova koje, na razini semantičkog uneobličavanja, počinju da se osamostaljuju i deluju kao nove strukture). Pratićemo promene i evoluciju ove polarizacije lirskog subjekta u celom Bohušovom pesničkom opusu, kao i njegov udeo u stvaranju nadličnog lirskog iskaza koji je, istina, kod ovog pesnika dosta redak, ali utoliko dragoceniji i interesantniji. Ovakvo rasčlanjavanje smo izabrali zbog toga što je celokupno Bohušovo stvaralaštvo više povezano s njegovim životnim nedaćama nego dela ostalih slovačkih vojvođanskih pesnika.

Bohuš je, već na početku svog stvaralaštva, pisao pesme koje je trebalo da vrše funkciju njegove intimne lirike, ali (za razliku od Mučajića) skoro ni u jednom stihu nije profanisaio i banalizirao svoj emotivni odnos prema stvarnosti. Uvek je pronalazio način kako da u širi vremenski kontekst utka i najintimnije treptaje svog lirskog subjekta. Ipak, u prvom ciklusu njegove knjige *Život i brazde* pesme ovoga tipa nemaju životnu podlogu i zato njihova invekta deluje kao poza i izveštačen defetizam iako je uslovljen neumoljivošću doba i nemirnim vremenima. Pesnik ne uspeva da se poistoveti sa lirskim junakom svoje pesme jer ga, zapravo, pozajmljuje od drugih pesnika i zatim se na silu stiližuje u njegova stanja (pesme *Nada*, *Rezig-nacija* i druge). Možda zato i insistira na »pevljivosti« svojih stihova i na poetističkoj starudiji kojima talentovani početnici umeju veoma efektivno da ogrnu svoje naučene i, većinom, teatralne gestove.

No, u drugoj fazi pesničkog sazrevanja, posle rata, a naročito pedesetih godina kad sudbina prema Bohušu nije bila mnogo naklonjena, uočavamo potpunu transformaciju ove polarizacije varijante lirskog subjekta u Bohušovom stvaralaštvu, i zapažamo potpuno poistovećivanje pesnika s njom. Treba samo obratiti pažnju na pesme *Dopisnica*, *Monolog*, *Prstenovani životom* (prevedena u knjizi *Pesnici Vojvodine*), *Poslednji praznik* iz knjige *Kolotečina ipak* (*Predsa kol'aj*, 1971) i druge (neke još neobjavljene) pesme iz njegove rukopisne zbirke *Trijumfalno izgnanstvo* (*Triumfálny postrk*). U ovim pesmama autor više nema potrebe da za stvaranje svog lirskog doživljaja koristi ista izražajna sredstva kao na početku. Odustaje od poetističke obrade pesničkog materijala toliko, da većina njegovih pesama ovog tipa u njegovom kasnijem stvaralaštvu deluje vrlo ekspresivno, oporo, skoro nepoetično, inaugurišući neku vrstu negativnog pesničkog senzibiliteta i estetike u ovoj poeziji (*Neću da se bojim*, *Trijumfalno izgnanstvo VIII, XXIV*).

U poslednjem periodu Bohušovog stvaranja ova polarizacija varijanta njegovog zamišljenog dvojnika izmiče pesniku iz ruku i nalazi se u gravitacionom polju preterane familijarnosti (*Godine*, *Stara pisma*).

U drugom ciklusu prve Bohušove zbirke nalazimo sasvim drugu polarizaciju varijantu lirskog junaka već u uvodnoj pesmi *Seljak* (prevedena u knjizi *Rovina pieva* — *Raspevana ravnica*). Početkom sedamdesetih godina, dok mu još nisu izašle tri poslednje zbirke, *Kolotečina ipak*, *Zvezdano proso* (*Hviezdne proso*, 1972) i *Vremenom ćemo stići* (*Casom dôjdeme*, 1974), sigurno ne bismo poklonili veliku pažnju njegovim pesmama ovog tipa. No sad je već sasvim jasno da glavni deo njegovog stvaralaštva ide upravo ovim pravcem, i zato moramo pažljivo raščlaniti neke njegove evolutivne slojeve. Za ove pesme je karakteristično da se Bohuš već na početku svog pesničkog stvaranja u potpunosti poistovećivao s njihovim lirskim subjektom iako mu je ova polarizacija varijanta, u to vreme, bila sugerisana kolektivnom sveuču slovačkog etnikuma i stilističkim preobličavanjima u opusu Juraja Mučajića. Veoma cenimo Bohušovo stvaralaštvo ove orijentacije već i zato što je posle rata jedan njegov deo evoluirao u rodoljubivu i revolucionarnu pesmu (*Obećanje*, *Pesma ustanika*, *Palikuče*, *Nad grobom palih za slobodu*, *U zoru* — druga i četvrta prevedene u knjizi *Raspevana ravnica*) koja je odigrala značajnu istorijsku ulogu, a da pri tom nije zalutala u magluštinu literarne istorije. No ipak njenu varijantu, u zbirci *Zvezdano proso*, smatramo vrhuncom slovačke lirike u Vojvodini jer u ovoj knjizi još nije dosegla univerzalnost. Pesme tipa *Pod šupom*, *U kukuruzju*, *Umor* imaju, doduše, pristojan umetnički nivo, ali su još dosta daleko od pesama *Jutro*, *Rano jutro*, *Jesenji novčić* iz knjige *Vremenom ćemo stići* gde već i puka deskripcija (napr. u pesmi *Veče*) deluje kao metaforično imenovanje stvarnosti. Zato, kad je reč o ovom tipu Bohušo-

ve lirike, knjigu *Vremenom ćemo stići* smatramo za njegovo najbolje i najstetičnije delo.

Otrprike na sredini polarizacije ose Bohunovog opusa, gde podjednako deluju gravitacione sile obeju varijanti njegovog lirskog subjekta, nalazimo nekoliko dobrih pesama koje su, u stvari, depersonalizovana transkripcija realnosti i ljudske psihe, a koje su nam, zapravo, najbliže (*Covek*, *Splin i boje*, *Trenuci*, *Zbog čega*, *Kolotečina ipak*, *Predosećanje*, *Dan tuge*, *Biti* — druga prev. u knjizi *Raspevana ravnica* a peta, sedma i osma u antologiji *Slovo po koži*). Kad to kažemo, nismo opterećeni nekim apriorističkim teorijama; radi se samo o tome da u ovim pesmama nalazimo ono racionalističko jezgro koje je, izgleda, najviše doprinelo da poetika Bohunove generacije postane njegova individualna poetika. U njemu vidimo gnoseološku osnovu Bohušovog stvaralaštva koja je nastala preplitanjem i smenjivanjem dveju doživljajnih varijanti lirskog subjekta: one koja je nikla iz pesnikove individualnosti i talenta i one koju je sam izdestilirao iz mentaliteta slovačkog vojvođanskog etnikuma.

Osim horizontalne diferencijacije pojedinih elemenata Bohuševe poezije može se pratiti i njena vertikalna diferencijacija. Upravo smo na nju mislili kad smo govorili o dijalektičkoj napetosti između dve polarizacione varijante njegovog lirskog subjekta. Razlikujemo descendentni proces preplitanja dveju doživljajnih varijanti lirskog supstrata (napr. u pesmama *Drvo*, *Na putu za Sandžak*, *Uzalud*), o kojem nemamo visoko mišljenje, i ascendentni proces (napr. u pesmama *Kiša*, *Rano jutro*) koji je, zapravo, logična posledica sazrevanja svakog poezije. Kod Palja Bohuš je ovaj drugi proces teško uočljiv; njegov postupak uobličavanja pesničkog materijala, slično kao i kod Jana Labata (1925), orijentisan je na sintezu (M. Harpanj), ali ipak u njegovom delu možemo naći i takve pesme u kojima se mogu relativno tačno gradirati kvalitativno novi slojevi ascendentno orijentisanog uneobličavanja lirskog supstrata. Mišljenja smo da se sa onim njegovim pesmama, u kojima je taj proces završen, poezija vojvođanskih Slovača bez ostataka uvrštava u kontekst celokupne savremene slovačke poezije, dok je, u poređenju sa situacijom u jugoslovenskim literaturama (posebno srpskoj i hrvatskoj), još uvek u malom zakašnjenju, i to ne samo na nivou izražajnih sredstava.

Sa slovačkog prevela
Branislava Rom

paljo bohuš

četiri pesme

SLUTNJA

U trsci na vodi
kao zlatni razigran karaš
bacaka se mesec,
talasi mu boraju čelo
a od njegovih krljušti
postaju zvezde.

Po lazurnom ubrusu
neko je zgnećio pregršt
kupina,
a to su oblaci.

Sada iz svake biljke mladice niču
i ispod rose
slute nešto
o životu.

Život je u nama sve do same kanije
i niko nam neće ljubav odmamiti
niti nam dokazati
kako je svaki smisao
kratka veka.

Čini nam se da ćemo se kao smukovi
provući kroz gusta okca mreže
koju je razastrla smrt.

VEČE

Konačno smo se do srca večeri
probili
plesnivom korom dana.

Istresamo umor na kuhinjskom pragu
kao za oranja nakupljenu
zemlju
iz opanaka;
sve će ožiljke ovoga sveta
izgladiti tek san.

Mirisi se kondenzuju
u tamne boje,
težaju.
Počinje da pada večernja rosa.

Tek su prve zvezde poprskale
naizgled prašnjavo nebo
a već se nad dvorištem
razlivaju
plašljive lokve mraka.

VREMENOM ČEMO STIĆI

Kao u bolno mesto zaboden trn,
usijana gvozdена krana, treptaj modrog
svetla,

nemir i varka,
koren u meso zariven, žedan,
misao
isklesana iz kamena
— najveća kosmička patnja materije.

Kad je već svako od nas načeo
svoj prvi milenij života,
vremenom ćemo stići
pod suhu tuju na groblju,
ali će se iz trave nad nama
izrojiti nove misli.

Posle će i dalje,
nas povremeno odsutne, preskakati
kamenčići, vatrenom šibom naše misli
ošinuti.
Zazvonićemo na nečijim vratima
a kad nam otvore
biće tamo tek naša utrnula misao
i jedno plašljivo:
Ko li je to zvonio?

SVETLOSNA PRAŠINA

Kao da ima trenutaka koji su
življi od ljudi;
jednom otkinuti od vremena
upašće u neki slučajni život.

Kao ni vlastita krvna zrnca,
tako ni jedan od njih ne osećamo
kako kola u nama,
a ipak,
to je ta naša nezamenjiva
svetlosna prašina.

Mi ne živimo u vremenu,
ono živi u nama,
nevorni gost koji se sprema za odlazak
— ne iščezava, niti se
vraća.

On je u nama
i živi od našeg trajanja,
vatreni napitak našeg bola,
drhtavo iverje briga
koje nas plaši.

Sa slovačkog prevela
Branislava Rom

tišina

milenko fržović

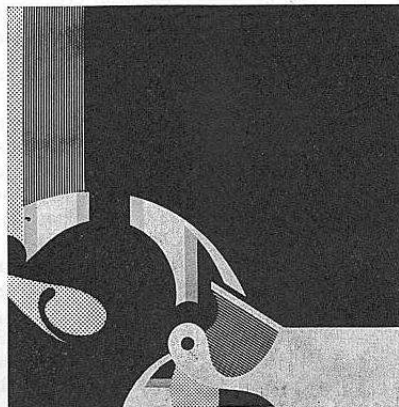
PRIZORI S PUTOVANJA

Neznatan je teret
Duž one
Središnje staze
U levoj ruci torba
Što sadrži
Rubiđe belinu

U bašti vidim čudesno
Izrastao iz bunara
Kamen
Očev sivi stub

Malo dalje
Šine
Prelazim

Bez pozdrava
Prođoh
Pokraj starog sveta
Seno koje plasti

Na susednom zemljištu
Dok se udaljujem
Oči prate
Moja obnažena leđa

U SAMOĆI

Iz morske vode
Čujem
To dete sad izdvađa
So

I dan danas u samoći
U suton sa zapaljenom svećom hoda
Zevajući prema bregu
Sin
I brat
Iz kog lipte reči

TIŠINA

U svesti
U skraćenoj evo
Javlja se zabrinutost
Jer šta
Iskrsnu li zvona
I um sveta
Pretrne
U pometnji

U OSNOVI

Po polju
Vaša zakonita deca
I klas uobrazilja
Za stopu viši

U osnovi sa izrazom na licu
Počivate

Svet kukolja
Sen se kreće
Uvis

PRIBOR DUHA

Praznina
Svedeni prostor
Kašika i tako dalje

Posvud se kaže Da
Sa druge strane isto

Oko i ubrzanje oka
U rečima se iscrpljuje
Svest

PARK

Zatičemo umetnike
Gde slikaju
Drvo

Na kraju
Glas
Kaže
Ne baš tačan prenos

Ta smeđa ogromnost
Sad ima šupljinu
I nagnuta podseća na čamac s prednjim
delom

Kog podiže talas

STVAR GRANICA

Kost
Gole životinje
Šuplja kao kuća

Sa rečima
Bdim
U dubini roga

Sopstvenik sam senke
Bremena
Kog nose mnoga moja leđa